

ศตงคารรลในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

SARINGKARAROT IN PHRA ABHAI MANI

จूरียพร อัมพันธ์^{1*}, ศรีวิไล พลมณี² และ สนิท ลัตโยภาส³

Jureeporn Amphun^{1*}, Sriwilai Ponmanee² and Sanit Sattayophas³

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300^{1,2,3}

Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Puak Road, Chang Puak Sub-district,

Mueang District, Chiang Mai Province 50300^{1,2,3}

*Corresponding author E-mail: k_k_pooh@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องศตงคารรลในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศตงคารรลในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ จำนวน 64 ตอน โดยใช้กระบวนการอ่านแบบวิเคราะห์ และอ่านเพื่อจับประเด็นเกี่ยวกับความรัก วิเคราะห์และสังเคราะห์ประเภทของความรักตามทฤษฎีศตงคารรลของกุลสุมา รัชมณี

ผลการวิจัยพบว่ามีศตงคารรลในรูปแบบความรักที่สรุปได้ คือ ความรักต่อบุคคล ได้แก่ ความรักต่อทายาท ความรักต่อบุพการี ความรักต่อญาติพี่น้องและความรักต่อเพศตรงข้าม

ความรักต่อเพศตรงข้ามตามทฤษฎีศตงคารรล แบ่งประเภทความรักไว้ 2 ประเภท คือ สัมโภคและวิประลัมภะ 1. สัมโภค คือ ความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกันกับบุคคลผู้เป็นที่รัก ดังเช่น ความรักของศรีสุวรรณกับนางเกษรา ความรักของพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลี ความรักของพระอภัยมณีกับนางละเวง ความรักของสินสมุทรกับนางอรุณรัตน์ ความรักของสุดสาครกับนางเสาวคนธ์ ความรักของหัสไชยกกับนางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์สุดา ความรักของท้าวสุทัศน์กับนางปทุมเกสร ความรักของท้าวทศวงศ์กับมเหสี ความรักของท้าวสุริโยไทกับนางจันทร์วดี ความรักของพราหมณ์วิเชียรกับนางจงบงกณี ความรักของพราหมณ์โมรากับนางประภาวดี ความรักของพราหมณ์สานนกับนางอุบลรัตน์ 2. วิประลัมภะ คือ ความรักของผู้ที่อยู่ห่างไกลกันหรือพลัดพรากจากกันกับบุคคลผู้เป็นที่รัก ดังเช่นความรักของพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร นางเงือกและนางวาลี ความรักของศรีสุวรรณกับนางรำภาสหรือ ความรักของสินสมุทรกับนางยุพาผกา ความรักของสุดสาครกับนางสุลาลีวัน

คำสำคัญ : สุนทรภู่, พระอภัยมณี, ศตงคารรล

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{2,3} รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ABSTRACT

The objective of the research was to examine Saringkararot in Phra Abhai Mani by studying 64 parts of Phra Abhai Mani, Thai tradition literature written by Sunthorn Phu.

It was found that Saringkararot appeared in 64 parts in this Thai tradition literature, Phra Abhai Mani, had the form of love which was summarized as love towards person divided as love towards heirs, love towards parents, love towards relatives and love towards opposite gender.

According to theory of Saringkararot, love was divided as 2 types; one Samphokha and Wipralampha. 1. Samphokha: love of the person who lived together with his beloved person; for example, love between Srisuwan and Ketsara, love between Phra Abhai Mani and Suwanmalee, love between Phra Abhai Manni and Laweng, love between Sinsamut and Arunrasmi, love between Sudsakorn and Saowakon, love between Hassachai and Soisuwan and Chantasuda, love between King Sutad and Patoom Kesorn, love between King Tossawong and his wife, love between King Suriyothai and Chantarawadee, love between Brahman Wichien and Prapawadee and love between Brahman Sanon and Ubonrassamee. 2. Wipralampha: love of the person who was far away or separated from his beloved person; for example, love between Phra Abhai Mani and Nang Phisue Samut, love between Phra Abhai Mani and the mermaid, love between Phra Abhai Mani and Nang Walee, love between Srisuwan and Nang Ramphasari, love between Sinsamut and Nang Yuphapaka and love between Sudsakorn and Nang Sulaleewan.

KEYWORDS: Sunthorn Phu, Phra Abhai Mani, Saringkararot

บทนำ

วรรณคดีมีความสำคัญทางด้านการใช้ภาษาที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคน การสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม กฎระเบียบคำสอน และเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีให้เกิดในกลุ่มชน และให้ความจริงใจในนอกจากจะให้คุณค่าในด้านอรรถรสของถ้อยคำให้ผู้อ่านเห็นความงดงามของภาษาแล้วยังมีคุณค่าทางสติปัญญาและศีลธรรมอีกด้วย วรรณคดีจึงมีคุณค่าแก่ผู้อ่าน 2 ประการ คือคุณค่าทางสุนทรียภาพและ

คุณค่าทางสติปัญญาและสังคม คุณค่าทางภาษาซึ่งเป็นหัวใจของวรรณคดี เช่น ศิลปะของการแต่งทั้งการบรรยาย การเปรียบเทียบ การเลือกสรรถ้อยคำให้มีความหมายเหมาะสมกระทบอารมณ์ผู้อ่าน มีสัมผัสให้เกิดเสียงไพเราะ เป็นต้น และคุณค่าทางสารประโยชน์ เป็นคุณค่าทางสติปัญญาและสังคม ตามปกติวรรณคดีจะเขียนตามความเป็นจริงของชีวิต ให้คติสอนใจแก่ผู้อ่าน สอดแทรกสภาพของสังคม วัฒนธรรมประเพณี ทำให้ผู้อ่านมีโลกทัศน์เข้าใจโลกได้กว้างขึ้น

วรรณคดีไทยมีหลายเรื่องที่ได้ รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็น วรรณคดีชั้นเยี่ยม เช่น ประเภทลิลิต ได้แก่ ลิลิตพระลอ ประเภทฉันท์ ได้แก่ สมุทรโฆษ คำฉันท์ ประเภทกาพย์ ได้แก่ มหาชาติกลอน เทศน์ ประเภทกลอนสุภาพ ได้แก่ เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ประเภทบทละครว่า ได้แก่ อิเหนา ประเภทกวีนิพนธ์ ได้แก่ พระนลคำหลวง ประเภทกาพย์เห่เรือ ได้แก่ กาพย์เห่เรือของ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ประเภทกลอนนิทาน ได้แก่ พระอภัยมณี ประเภทนิราศ ได้แก่ นิราศนรินทร์ หากจะวิเคราะห์ด้านความงาม ความไพเราะ สุนทรียภาพ ด้านวรรณศิลป์แล้ว จะพบอยู่ในวรรณคดีทุกชิ้นเสมอ วรรณคดี เรื่องหนึ่ง ๆ จะถ่ายทอดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น อารมณ์รักทั้งสมหวังทั้งผิดหวัง อารมณ์ โกรธ อารมณ์เกลียด อารมณ์อิจฉาริษยา วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีเป็นวรรณคดีที่ เกิดขึ้นจากจินตนาการของกวีอย่างแท้จริง โดยมีเจตนาจะให้เป็นเรื่องประโลมโลกโดย แท้ พระอภัยมณีมีคุณค่าหลายด้าน เช่น จินตนาการของผู้แต่ง ความรู้เรื่องคติธรรม ประเพณี สงคราม สันติภาพ ความรู้เรื่อง ทะเล และความรัก ความกตัญญู โดยเฉพาะ ความรักและความกตัญญู สุนทรภูได้นำความ รักประเภทต่าง ๆ มาแสดงให้เห็นในเรื่อง พระอภัยมณี ไม่ว่าจะเป็นความรักระหว่างบิดา มารดากับบุตร เช่น พระอภัยมณีกับสินสมุทร ความรักระหว่างสามีภรรยาแบบต่าง ๆ เช่น รักเดียวใจเดียวของนางผีเสื้อสมุทร ชึ่งเหมือน สุวรรณมาลี เคารพเทิดทูนเหมือนนางเกษรา รักและเสียสละ เช่นนางเงือก เป็นต้น ดังนั้น

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาศตยการสรรสวรรณคดี สันสกฤตในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ว่ามี ศตยการสใดบ้างที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ จินตนาการและรู้สึกคล้อยตามวรรณคดี เรื่องนั้น ๆ และศึกษาว่ามีความรักรูปแบบใด บ้างตามแนวคิดทฤษฎีของ กุสุมารักษมณี ที่ปรากฏในวรรณคดีและสะท้อนแนวคิดหรือ ความน่าสนใจใดบ้าง ที่สุนทรภูได้ถ่ายทอดไว้ใน วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาศตยการสในวรรณคดี เรื่อง พระอภัยมณี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษา วิเคราะห์ศตยการสในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เสนอ ผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

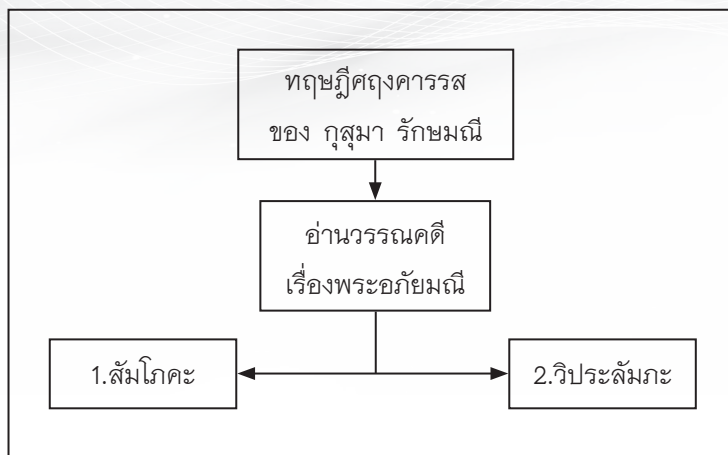
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ คือ วรรณคดีไทยเรื่อง พระอภัยมณี จำนวน 64 ตอน

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการดำเนินการ วิจัย คือ วรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ฉบับ ของสุนทรภู สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ พิมพ์ครั้งที่ 16 พ.ศ. 2544

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การอ่านวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด การวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยได้อ่านวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีทั้ง 64 ตอน 3 รอบ โดยใช้กลวิธีการอ่านแบบ Skimming และการอ่านแบบ Scanning

2. นำสาระที่ได้จากการอ่านมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยข้างต้นดังนี้

1.1 อ่านวิเคราะห์จับประเด็นเกี่ยวกับสาเหตุความรัก ในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ทั้ง 64 ตอน

1.2 บันทึกผลจากการอ่านวิเคราะห์ว่าในแต่ละตอนมีความรักรูปแบบใดและมีลักษณะอย่างไร

1.3 วิเคราะห์และสังเคราะห์ประเภทของความรักตามทฤษฎีศตยคารรสของ กุสุม่า รักษมณี แล้วเขียนบันทึกไว้

3. นำผลการวิเคราะห์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาโดยการอ่านวิเคราะห์วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ทั้ง 64 ตอน แล้วนำข้อมูลจากการวิเคราะห์มาสังเคราะห์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเขียนบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีทั้ง 64 ตอน พบว่าวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ทั้ง 64 ตอน ปรากฏศตยคารรส คือ รสแห่งความรักในทุก ๆ ตอน ซึ่งแต่ละตอนก็มีรูปแบบของความรักและประเภทของความรักที่แบ่งตามทฤษฎีศตยคารรสของ กุสุม่า รักษมณี แตกต่างกันไปซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ศตยคารรสที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีทั้ง 64 ตอน มีรูปแบบความรักที่สามารถสรุปได้ คือ ความรักต่อบุคคล แบ่งเป็นความรักต่อทายาท ความรักต่อบุพการี ความรักต่อญาติพี่น้องและความรักต่อเพศตรงข้าม

ตามทฤษฎีศฤงคารรสนั้นได้แบ่งประเภทของศฤงคารรสนี้ไว้ว่ามี 2 ประเภท คือ สัมโภคะและวิประลัมภะ ประเภทแรก สัมโภคะคือความรักของผู้ที่ได้อยู่ด้วยกันกับบุคคลผู้เป็นที่รัก เป็นความรักของชายหญิงเมื่อได้อยู่ร่วมกัน เป็นความรักที่สมปรารถนาเพราะเข้าใจกัน หรือผ่านพ้นอุปสรรคมาแล้ว เช่น

ความรักของศรีสุวรรณกับนางเกษรา
ความรักของพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลี

ความรักของพระอภัยมณีกับนางละเวง

ความรักของสินสมุทรกับนางอรุณรัตน์
ความรักของสุดสาครกับนางเสาวคนธ์
ความรักของหัลไชยกับนางสร้อยสุวรรณ
นางจันทร์สุตา

ความรักของท้าวสุทนต์กับนางปทุมเกสร
ความรักของท้าวทศวงศ์กับมเหสี
ความรักของท้าวสุริโยไทกับนางจันทรวดี
ความรักของพราหมณ์วิเชียรกับนางจกกลนี

ความรักของพราหมณ์โมรากับนางประภาวดี

ความรักของพราหมณ์सानนกับนางอุบลรัตน์

ประเภทที่สอง วิประลัมภะ คือความรักของผู้ที่อยู่ห่างกันหรือพลัดพรากจากกันกับบุคคลผู้เป็นที่รัก เป็นความรักของชายหญิงที่อยู่ห่างกัน มีความคะเนงหาซึ่งกันและกัน เช่น

ความรักของพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร

ความรักของพระอภัยมณีกับนางเงือก

ความรักของพระอภัยมณีกับนางวาฬี

ความรักของศรีสุวรรณกับนางรำภาสะหรี

ความรักของสินสมุทรกับนางยุพาผกา

ความรักของสุดสาครกับนางสุลาสิวัน

อภิปรายผล

ศฤงคารรสนี้ปรากฏในวรรณคดี เรื่อง พระอภัยมณี สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สัมโภคะและวิประลัมภะ ซึ่งสัมโภคะและวิประลัมภะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดความรักตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้นิยามความรักไว้มากมาย เช่น รักคือความกำหนดยินดี (ราคะ) คืออาการรักแรกพบ อาการตกหลุมรักเมื่อได้พบหน้า ดังเช่นความรักของศรีสุวรรณกับนางเกษรา
ความรักของพระอภัยมณีกับนางเงือก
ความรักคือ ความทะยานอยาก (ตณหา) ดังเช่นความรักของพระอภัยมณีกับนางละเวงวันฟ้า
ความรักคือความรักใคร่เยื่อใย (ลิเนหะ) ดังเช่นพระอภัยมณีที่มีความห่วงใยต่อนางเงือกที่กำลังตั้งครรภ์ รักคือความเพลิดเพลิน (นันทิ) ดังเช่น นางสุวรรณมาลีรู้สึกสบายใจและเคลิบเคลิ้มเมื่อได้ฟังเสียงปี่พระอภัยมณี รักคือความอยาก (อิฉณา) ดังเช่น นางผีเสื้อสมุทรเมื่อได้พบพระอภัยมณีก็หลงรักขึ้นมาทันที และอยากได้พระอภัยมณีมาเป็นคู่ครองของตน รักคือความผูกพัน (ปฏิพัทธา) ดังเช่น รักของสุดสาครกับนางเสาวคนธ์ที่เป็นพี่น้องต่างสายเลือดกันมาตั้งแต่เด็ก ด้วยความสนิทสนมและความผูกพันจึงแปรเปลี่ยนเป็นความรัก รักคือความอยากได้ (โลภะ) ดังเช่น พระอภัยมณี

ครั้งเมื่อเห็นนางสุวรรณมาลีก็ตกหลุมรักนางสุวรรณมาลีทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นก็ยังมีความงามเป็นภรรยา เรียกได้ว่าพระอภัยมณีไม่รู้จักพอในความรัก ความรักคือความปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข (เมตตา) ดังเช่น ความรักของนางเงือกที่มีต่อพระอภัยมณี นางเงือกยอมเสียสละตนเองพาพระอภัยมณีหนีจากนางผีเสื้อสมุทร ความรักคือความสงสาร (กรุณา) เมื่อครั้งพระอภัยมณี ศรีสุวรรณสินสมุทร และสุดสาครจะกลับบ้านเมืองของตนเองได้มอบแก้วแหวนเงินทองให้แก่ภรรยา เพราะสงสารและเห็นใจที่นางกำลังตั้งครรรภ์ ความรักคือความใคร่ (กามะ) ดังเช่น นางผีเสื้อสมุทรแปลงกายเป็นมนุษย์ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาที่สวยงามเพื่อมัดใจพระอภัยมณีและทั้ง ๆ ที่พระอภัยมณีก็รู้ดีว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์แปลงกายมา พระอภัยมณีก็ยังยอมรับนางผีเสื้อสมุทรเป็นภรรยา ความรักคือความพอใจ (ฉันทะ) ดังเช่นนางละเวงที่หลงรักพระอภัยมณี ยอมเสียคำพูดที่ให้ไว้กับบาทหลวง ไม่ฆ่าพระอภัยมณี เพราะนางมีความรักความพอใจที่จะไม่ทำร้ายคนที่นางรัก ความรักคืออารมณ์ที่นำรึ้นใคร (เปมะ) ทุก ๆ คู่ที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี มีการแสดงความรักต่อกัน เช่น การเกี่ยวพาราสี การบอกรัก การแสดงท่าทางแววตา การพูดจาไพเราะอ่อนหวานต่อกัน

นิยามความรักที่พระพุทธเจ้ากล่าวมานั้นนับได้ว่าเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความรัก ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระคำพล จันทรโท และพระลอย แดงอิม (2549) ที่ทำวิจัยเรื่อง วิเคราะห์สวรรณคดี

ที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องลีลาวดี ของธรรมโฆษ พบว่า ศฤงคารสนนั้นแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกพื้นฐานซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดความรักในมนุษย์ โดยมนุษย์มีความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละครออกมาในลักษณะท่าทางต่าง ๆ เมื่อมีการแสดงพฤติกรรมท่าทางจึงทำให้เกิดความรักในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมาที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ดังเช่น ความรักต่อทนายาท ความรักต่อบุพการี ความรักต่อญาติพี่น้องและความรักต่อเพศตรงข้าม เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีของนักปราชญ์กรีกโบราณ ที่ได้แบ่งความรักออกเป็น 4 ประเภท คือ รักแบบอาภาเป็นความรักที่มีแต่ให้ของพระเจ้าที่ให้กับมนุษย์ความรักแบบซเรอร์จีโอ เป็นความรักที่มีความรับผิดชอบดูแลซึ่งกันและกันแบบครอบครัว เช่น ความรักของพระอภัยมณีที่มีต่อสินสมุทรและสุดสาครผู้เป็นลูก พระอภัยมณีดูแลสินสมุทรเป็นอย่างดีครั้งเมื่ออยู่ในถ้ำ เจ้าลังกาผู้เป็นบิดาของอุศเรนแสดงความรักที่มีต่อลูกคือการช่วยลูกออกรบ และเมื่อลูกเสียชีวิตเจ้าลังกาก็ขาดใจตายตามไปด้วย ความรักแบบนี้เป็นความรักที่มีต่อทนายาท ส่วนความรักที่มีต่อบุพการีนั้น จะเห็นได้จากการที่สินสมุทรและสุดสาครช่วยพระอภัยมณีในการออกรบ ครั้งเมื่อพระอภัยมณีโดนมนต์เสน่ห์ของนางละเวง สุดสาครก็หาวิธีแก้มนต์เสน่ห์ ส่วนความรักของญาติพี่น้องและคนในครอบครัวที่มีต่อกันก็ปรากฏให้เห็น คือ การช่วยกันทำสงครามกับเมืองต่าง ๆ เมื่อทราบข่าวก็จะรีบยกทัพมาช่วยเมืองที่เป็น

ญาติของตน ความรักแบบที่สาม คือความรักแบบฟีเลโอ เป็นความรักความห่วงใยของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังที่พระยาภิเษกแก้วพิสดารเหาะมาเพื่อเทศนาสั่งสอนกองทัพนางละเวงและนางสุวรรณมาลี จนเกิดดวงตาเห็นธรรม เข้าใจกันและอภัยให้กัน ความรักประเภทที่สี่ คือ ความรักแบบอีโรส เป็นความรักกระหว่างชายหญิง มีความใคร่เข้ามาเกี่ยวข้อง อาจจะเป็นคู่รัก คู่สามีภรรยา ความรักประเภทนี้มีความคาดหวังประกอบเมื่อไม่ได้อย่างที่หวังก็จะกลับกลายเป็นความเจ็บปวดท้อใจและสิ้นหวัง ดังเช่นความรักของนางผีเสื้อสมุทร นางผู้อุทิศตนให้กับความรักแปลงกายเพื่อให้ได้ครอบครองพระอภัยมณี ทั้งๆ ที่ทราบดีว่าพระอภัยมณีไม่ได้รับกาน ครั้นเมื่อพระอภัยมณีจะหนีจากนาง นางผีเสื้อสมุทรจึงขัดขวางทุกวิถีทางเพื่อไม่ให้พระอภัยมณีจากไป สุดท้ายแล้วนางผีเสื้อสมุทรก็ตายด้วยความรักที่มีต่อพระอภัยมณี เสียงปี่ของพระอภัยมณีที่บาดลึกเข้าไปในแก้วหูจนขาดใจตาย ความรักของนางจึงเป็นความรักที่ทำให้เกิดแต่ความทุกข์

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีความรักมากมายหลายรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ตัวละครทุกตัวต่างเกี่ยวข้องกันด้วยความรักในรูปแบบต่าง ๆ มีความรักเป็นแรงผลักดันในการดำเนินชีวิต ตัวละครมีการระลึกถึงกันและกัน มีความห่วงหาอาทรซึ่งกันและกัน ทั้งที่เป็นตัวละครเอกและที่ไม่ใช่ตัวละครเอก โดยปรากฏองค์ประกอบ 2 อย่างคือ สัมโภคะ และวิประลัมภะ ในตัวละครที่แสดงถึงความ

รักของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหากษัตริย์ทองประคำ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศตยการรสนในบทละครสั้นสกฤตเรื่องปริยทรรติกาพบว่า ศตยการรสนในบทละครเรื่องปริยทรรติกาประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญคือ มีการกล่าวถึงกันและกัน มีความห่วงหาอาทรกันของตัวละครที่เป็นตัวเอก มีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ สัมโภคะ เป็นความซาบซึ้งในความรักของผู้ที่อยู่ด้วยกันและวิประลัมภะ เป็นความซาบซึ้งความรักของผู้ที่อยู่ห่างกัน

พฤติกรรมและการแสดงออกของตัวละครในเรื่องพระอภัยมณี ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลฉิรัณ บุญธรรม (2556) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ศตยการรสนในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร พบว่า ตัวละครยึดความรักเป็นเป้าหมายหลักในชีวิต เมื่อตัวละครได้รับความรักแล้วจะมีความสุข มีความหวัง ซึ่งเป็นลักษณะของความรักที่มีความสุขเพราะได้รัก สุขเพราะได้ดูแลห่วงใยซึ่งกันและกัน เช่น ความรักของพระอภัยมณีกับนางสุวรรณมาลี ความรักของศรีสุวรรณกับนางเกษรา ความสุขแม้จะต้องต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ แต่ก็เพราะมีกำลังใจ เช่น ความรักของพระอภัยมณีกับนางละเวงวันฟ้าตลอดจนสุขเพราะได้อยู่ร่วมครองรักกัน เช่น ความรักของสินสมุทรกับนางสร้อยสุวรรณ นางจันทร์สุดา ความรักของสุดสาครกับนางเสาวคนธ์ ซึ่งตรงข้ามกับความรักที่ไม่สมหวัง เมื่อมนุษย์ไม่สมหวังในความรักก็จะโศกเศร้าเสียใจ มีอาการอาลัยอาวรณ์ ประชดประชัน หึงหวง ทุรนทุราย ไม่กินไม่นอน ทำร้าย

ผู้อื่นและทำร้ายตนเอง จึงก่อให้เกิดความทุกข์ต่าง ๆ ตามมา เช่น ความรักของนางผีเสื้อสมุทรเกิดจากทุกข์เพราะรักมากเกินไปจนทำร้ายผู้อื่นและสุดท้ายตนเองก็ต้องตายเพราะความรัก

ด้วยความรักของพระอภัยมณีตัวละครเอกทำให้เกิดเรื่องราวต่าง ๆ เริ่มต้นตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มเมื่อมีความรักในวัยนี้เป็นวัยที่ศึกษาค้นคว้า อยากรู้อยากเห็นไปเสียทุกอย่าง พระอภัยมณีมีความสัมพันธ์กับนางผีเสื้อสมุทรซึ่งเป็นยักษ์ เมื่อหนีออกมาจากนางผีเสื้อสมุทรได้ก็มาพบรักกับนางเงือกจนได้เป็นภรรยาคนที่สอง ครั้นพอหลงเรือของนางสุวรรณมาลีออกจากเกาะแก้วพิสดารก็พยายามเกี่ยวนางสุวรรณมาลี แต่ยังไม่ทันได้อภิเษกกับนางสุวรรณมาลีก็รับนางวาสิเป็นสนมอีกคน จากนั้นนางวาสิจึงช่วยออกอุบายจนพระอภัยมณีได้อภิเษกกับนางสุวรรณมาลี ครั้นพอได้พบกับนางละเวงก็เกิดหลงรักนางละเวงและตามเข้าไปอยู่ในกรุงลังกา พระอภัยมณียอมทิ้งบ้านเมืองของตน ตัดขาดญาติมิตรเพื่อจะได้อยู่กับนางละเวง ความรักของพระอภัยมณีในขั้นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของ Lasswell (อ้างถึงใน มณฑิรา พรศาลนุวัฒน์, ม.ป.ป.) ซึ่งกล่าวไว้ว่า ในทางจิตวิทยา ความรักมี 3 ระยะ ในตอนนี้พระอภัยมณีอยู่ในระยะที่ 1 เรียกว่า ความรักหวานซึ้ง (Romantic Love) หรือระยะตกหลุมรัก (Fall in Love) ระยะนี้จะมีแต่ความรักความหลง ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ดังคำกล่าวที่ว่า ความรักทำให้คนตาบอด ระยะที่ 2 เรียกว่า ความรักแบบมีเหตุผล (Logical Sensible Love) การใช้อารมณ์เริ่มลดลง

และเริ่มมีเหตุผลมากขึ้น จะเริ่มเห็นความจริงมากขึ้น เห็นข้อเสียของอีกฝ่ายมากขึ้น ดังเช่นที่พระอภัยมณีที่กำลังหลงใหลนางละเวงแล้วนางสุวรรณมาลีมาตาม เกิดการปะทะคารมกัน พระอภัยมณีเห็นกิริยาท่าทางของนางสุวรรณมาลีที่กำลังแสดงอาการหึงหวงสามี ซึ่งต่างจากนางสุวรรณมาลีที่ยังเป็นสาว เมื่อครั้งก่อนโดยสิ้นเชิง ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนนั้นเคยเกี่ยวพานางสุวรรณมาลีเพื่อให้มาเป็นภรรยาของตน ร้องให้พุ่มพ่ายเสียใจเมื่อนางสุวรรณมาลีไม่ยอมอภิเษก เมื่อกาลเวลาผ่านไปความรักที่มีในระยะที่ 1 ก็ลดลง เมื่ออย่างเข้าสู่วัยชรา พระอภัยมณีเริ่มประจวบ จึงตัดสินใจออกบวช ยกบ้านเมืองให้ลูกหลานดูแลต่อจากตน ความรักของพระอภัยมณีเข้าสู่ระยะที่ 3 เรียกว่า ความรักแบบฉันท์เพื่อน (Lifelong Friendship) เมื่อพระอภัยมณีออกบวชนางสุวรรณมาลีและนางละเวงก็ติดตามสามีออกบวชด้วย จากที่ผ่านเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ผ่านศึกสงครามมานับครั้งไม่ถ้วน เห็นความทุกข์ยากต่าง ๆ ในการทำสงคราม การฆ่าฟันเจ็บป่วยของทหาร การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ชิงบ้านเมืองผ่านความเป็นความตาย ความสูญเสีย ความพลัดพราก ความสุข ความสมหวัง ด้วยสังขารที่ร่วงโรยไปตามกาลเวลาทำให้พระอภัยมณีมองเห็นสัจธรรมของมนุษย์ ว่าเป็นของไม่เที่ยง มีเกิด มีแก่ มีเจ็บ และก็ต้องมีตายเป็นธรรมดา พระอภัยมณีจึงตัดสินใจออกบวช

ในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของความรักของมนุษย์และมนุษย์ที่อยู่ในวงจรของความรัก

ตัวละครทุกตัวที่อยู่ในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีต่างทำเพื่อความรัก ทั้งความรักต่อทายาท ความรักต่อบุพการี ความรักต่อญาติพี่น้องและความรักต่อเพศตรงข้าม พฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกมาก็เพราะเกิดจากความรัก ความรักทำให้คนเราเจริญเติบโตไปในทางใดก็ได้ ความรักทำให้คนเรามีพลังสามารถทำอะไรได้ทุกอย่างเพื่อความรัก เพื่อได้ครอบครองในบุคคลที่ต้องการแม้ว่าตัวเองจะต้องทุกข์ทรมานเหมือนนางผีเสื้อสมุทร ความรักและความศรัทธาทำให้นางเงือกขอพระอภัยมณีกลับมาเคียงเกาะแก้วพิสดาร ความรักความหึงหวงทำให้นางสุวรรณมาลีต้องออกทำสงครามกับนางละเวง จนเกิดการสูญเสียตามมา ความรักทำให้เกิดความโลภอยากได้ครอบครองของนางละเวงทำให้ต้องแย่งชิงพระอภัยมณีด้วยการใช้มนต์เสน่ห์ ส่วนความรักของพระอภัยมณีนั่นเป็นความรักที่ไม่มีข้อแม้ใด ๆ มีความรักให้กับทุกคนทั้งมนุษย์และอมมนุษย์ ทั้งชนชาติเดียวกันและต่างชนชาติ และไม่ได้คำนึงถึงรูปร่างหน้าตา เพราะพระอภัยมณีรักผู้หญิงที่คุณความดีและความสามารถ หากจะถามว่ามนุษย์อย่างเรา ๆ ไม่มีความรักได้หรือไม่ ผู้วิจัยคงจะตอบว่า คนเราไม่มีความรักไม่ได้ เพราะความรักมีหลากหลายรูปแบบไม่จำเป็นว่ามนุษย์ต้องมีความรักต่อมนุษย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น มนุษย์อาจจะมีความรักต่อสิ่งอื่น ต่อสิ่งรอบตัวก็ได้เพียงแต่ว่าควรมี

ความรักที่สร้างสรรค์ ไม่ใช่ความรักที่ทำลาย เพราะในที่สุดแล้วมนุษย์ต้องการความรักไว้หล่อเลี้ยงจิตใจ ดังคำกล่าวของท่านพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (2560) ที่กล่าวไว้ในรายการคมธรรมประจำวันว่า เหตุที่มนุษย์ต้องมีความรักนั้นเพราะว่า มนุษย์เป็นปฏุนที่มีสัญชาตญาณพื้นฐาน คือ ความรัก ความโลภ ความโกรธและความหลง มนุษย์ต้องการความมั่นคงในจิตใจและในชีวิตของตน มนุษย์มีรากร่วมทางวัฒนธรรมมาอย่างร่วมกัน เช่น สายเลือดเดียวกัน ชาติเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เป็นสาเหตุให้มนุษย์ยังคงเวียนว่ายในวัฏจักรความรักไม่จบไม่สิ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. นำคุณค่าจากความรักที่ได้จากการวิจัยวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีนี้ไปประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์
2. ใช้เป็นแนวทางในการอ่านวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวางความซาบซึ้งในอารมณ์รัก

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาตฤณการรสนในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ
2. ควรศึกษาการพรรณนาตัวละครอื่น ๆ ในวรรณคดีมรดก

เอกสารอ้างอิง

- กัตัญญ ชูชื่น. (2543). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- กระแสร์ มัลยาภรณ์. (2530). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- กาญจนา เรืองทุ่ง และธีราพร ขวัญคง. (2549). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยจากเนื้อร้องเพลงไทยเดิมที่มาจากวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน อิเหนา และพระอภัยมณี*. (การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- กุสุมา รัชมณี. (2549). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- กุลธีรรัตน์ บุญธรรม. (2556). *วิเคราะห์ศตยการรสในบทเพลงของปาน ธนพร แวกประยูร*. (การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- กรมศิลปากร. (2550). *อสังการศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพอร์ฟิวดิกส์ จำกัด.
- ดนยา วงศ์ธนะชัย. (2542). *วรรณกรรมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- ดวงมณฑ์ จิตรจำนง. (2549). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพดล จันทร์เพ็ญ. (2534). *การใช้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: แสงศิลป์การพิมพ์.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2522). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ประทีป เหมือนนิล. (2542). *100 นักประพันธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น จัดพิมพ์.
- พระคำพล จันทรโท และพระลอย แดงอ้อม. (2549). *วิเคราะห์วรรณคดีที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องสี่ลาวดี ของธรรมโฆษา*. (การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- พระมหากำธร ทองประดู่. (2548). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศตยการรสในบทละครสันสกฤตเรื่องปริยทรรคิกา*. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี. (2560). *ทำไมมนุษย์ถึงต้องมีความรัก*. สืบค้นจาก <http://www.baanmaha.com/community/threads/49364>
- ภคพร พิลาบ. (2553). *คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ในเรื่องสั้นชุด พ้าบกัน ของลาว คำหอม*. (การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- ภัทร์ธีรา ฉลองเดช. (2548). *วิเคราะห์วรรณคดีที่ปรากฏในนิทานเวตาล ฉบับพระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ).
- มณฑิรา พรศาลนุวัฒน์. (ม.ป.ป.). *จิตวิทยาความรัก*. สืบค้นจาก <http://www.thaiclinic.com/medbible/love.html>
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. (2541). *ภาษาศาสตร์ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศศิธร แสงเจริญ. (2536). *การวิเคราะห์ศตยคารรสในพระนลคำหลวง สาวิตรี ศกุนตลา และมัทนะพาธา*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).
- สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. (2549). *พระอภัยมณี การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สยาม.
- สุนทรภู่. (2544). *พระอภัยมณี เล่ม 1-2*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.
- เสถียรโกเศศ. (2533). *การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- อังคณา ศิริวัฒน์. (2555). *สุนทรียภาพในบทกวีเรื่องรามเกียรติ์*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่).

